

تأثیر روزی حلال در تقویت عزت نفس

مرتضی عمارلو^{*۱}

۱- رشته الهیات گرایش فقه و حقوق دانشگاه آزاد اسلامی بابل، بابل، ایران.

پذیرش مقاله: ۲۴ شهریور ۹۹

دریافت مقاله: ۲۳ اردیبهشت ۹۹

چکیده

عزت نفس یکی از عوامل مهم و اساسی در رشد و شکوفایی انسان‌هاست که شخصیتشان را شکل می‌دهد و در دیدگاه اسلام از جایگاهی ویژه، برخوردار است. برای تقویت عزت نفس در قرآن و روایات، عواملی مختلفی ذکر شده است. این پژوهش با محوریت پاسخ‌دهی به این پرسش که کسب روزی حلال چه تأثیری در تقویت عزت نفس دارد، به روش اسنادی با مراجعه به قرآن و روایات اهل بیت (ع) شکل گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد؛ کسب روزی حلال اختصاص به اسلام ندارد و از سفارش‌های مهم خداوند به تمام انبیاء است و همچنین تقویت عزت نفس نیاز به مؤلفه‌هایی دارد و یکی از عوامل تقویت آن، روزی حلال است و تأثیر بسزایی دارد. به استناد یافته‌های پژوهش، انسان مؤمن باید سفارش‌های دینی را در عمل بروز دهد. در پرتو رعایت موازین شرعی از جمله کسب روزی حلال، شخصیت هر انسانی که همان عزت نفس است، شکل می‌گیرد و دارای مؤلفه‌های ارزشمندی همچون تقویت دین‌داری، زهد، قناعت، صبر و... است که نقش اساسی در تقویت عزت نفس هر انسان دارند.

کلمات کلیدی: عزت نفس، روزی حلال، تقویت، دین

مقدمه

کسب روزی حلال یکی از مؤلفه‌های مهم در زندگی انبیاء و پیشوایان الهی است چراکه خداوند در قرآن می‌فرماید: «ای پیامبران، از چیزهای پاکیزه بخورید و کار شایسته کنید، که من به آنچه انجام می‌دهید دانایم»^۱ و پیامبر اکرم (ص) در این راستا نیز می‌فرماید: طلب کردن درآمد حلال، بر هر مرد و زن مسلمان، لازم است [۱]. بر هر شخص مسلمان واجب است که در حدّ ضرورت و به‌قدر توان کار و روزی حلال کسب کند. دین اسلام در هر

* نویسنده مسئول: مرتضی عمارلو، آدرس پست الکترونیکی: aammar1389@gmail.com، شماره تماس: ۰۱۷۳۵۴۴۳۴۲۰

[view Journal](#)

<https://doi.org/10.30502/h.2021.231057.1021>

This paper is open access under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license](#)

ج) اهمیت روزی حلال و عزت نفس از منظر اسلام چیست؟

هدف از این پژوهش تبیین تأثیرات کسب روزی حلال در تقویت عزت نفس است که باعث شکل‌گیری شخصیت هر فرد در جامعه اسلامی می‌شود.

این پژوهش با استفاده از آیات قرآن کریم، روایات پیامبر صلی‌الله علیه و اله، ائمه معصومین علیهم‌السلام و فرمایشات علماء با روش تحلیلی-توصیفی به نگارش درآمده است.

پیشینه پژوهش

تحقیقات مختلفی با موضوع «روزی حلال» انجام شده است که برخی از این تحقیقات به صورت عمومی و در قالب کتاب‌های اخلاقی ثبت شده‌اند. جدای از این نوع نوشتاری، مرور مقالات نگارش‌یافته در موضوع تحقیق، پژوهشگر را به تعدادی کتاب و مقاله رساند که بعضاً به صورت مختصر موضوع را دنبال کرده‌اند. کتاب «رزق حلال، مایه‌ی کمال» نوشته سید محمد ضیاء‌آبادی (۱۳۹۴) است که ابتدای کتاب به مفهوم شناسی رزق و روزی از نگاه دین و همچنین ارتباط روزی حلال با عزت نفس به طور اجمالی و گذرا اشاره شده است و معیار عزت و ذلت را روزی حلال بیان می‌کند.

مقاله «کسب روزی حلال» نوشته محیطی اردکانی (۱۳۹۷) از این قبیل مقالات به شمار می‌رود. در این مقاله، نویسنده با اتکای به منابع حدیثی به جایگاه روزی حلال در اندیشه اسلامی پرداخته است.

مقاله «بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره‌های قرآنی و

زمینه‌ای از زندگی نسبت به روح و سلامت و کمال آن توجه ویژه‌ای دارد زیرا سلامت روح در گرو استفاده صحیح و مطلوب از مال حلال است و بی‌توجهی به این موضوع، عوارض و پیامدهای منفی و مخربی را برای انسان دارد و بر این اساس تأکید بر به کسب مال حلال در فرهنگ دینی بسیار به چشم می‌خورد. بنابراین کسب روزی حلال بر هر مؤمنی لازم است زیرا یکی از عوامل مؤثر در رسیدن به کمال و تعالی نفس انسان، لقمه حلال است و همچنین اداره زندگی اگرچه مورد تأکید فراوان اسلام واقع شده است اما به انسان توصیه نشده که از هر راهی یا با هر ابزاری، زندگی‌اش پیش ببرد، بلکه باید با رعایت قوانین و ضوابط دقیق، از ورود مال حرام در زندگی خود جلوگیری کند و مخارج خود و خانواده‌اش را تأمین نماید. شغل انسان باید مباح باشد و مالی را که صرف هزینه‌های زندگی خود می‌کند، بایستی حلال باشد.

اولیای اسلام همواره پیروان خود را از پستی و ذلت درخواست و طلب از دیگران بازمی‌داشتند و می‌کوشیدند تا آنان را به عزت و بزرگواری عادت دهند؛ از آنان می‌خواستند که حتی در سخت‌ترین شرایط از کار شرافتمندانه برای امرارمعاش خود دست برندارند و با سعی و کوشش خود را از دیگران بی‌نیاز سازند، زیرا کسب روزی حلال در آموزه‌های اسلامی از اهمیت ویژه برخوردار است و در آیات و روایات، یکی از عوامل عزت نفس روزی حلال بیان شده است و در این پژوهش سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ داده شود.

الف: نقش روزی حلال در عزت نفس چیست؟

ب) تاثیرگذاری و ارتباط روزی حلال با عزت نفس چگونه است؟

علامه طباطبائی در میزان می‌فرماید: اصل معنای عزت، همان صلابت است و در معانی: غلبه، کمیابی، سختی، غیرت و حمیت نیز در قرآن به کار رفته و «عزیز»- که از اسمای حسنی الهی است- یعنی کسی که غالب است و مغلوب نمی‌شود. [۶]. و همچنین عزت نفس همان صلابت نفس است که در مقابل غیر خدا تن به ذلت نمی‌دهد. عزت نفس مترادف مناعت طبع است که در فارسی به معنی پارسایی است و در مقابل ذلت است و نیز به معنی توانایی هست [۷].

بنابراین عزت نفس اکتسابی است که باید انسان با تمرین و ممارست در خود ایجاد کند که بتواند در سختی‌ها و مشکلات زندگی محکم و مقاوم باشد و نفس خود را خوار و ذلیل نکند.

۱-۲) رزق

این واژه در لغت‌نامه این‌گونه معنی شده است: روزی به معنای عطا و بخشش موقت و غیردائمی است، سپس عطا و بخشش پی‌درپی و همیشگی بر آن اطلاق شده است. پس «رزق» عطا و بخشش همیشگی خداوند است [۸] و همچنین راغب می‌نویسد: «رزق» به معنای بخشش و عطای مستمر و همیشگی است، خواه دنیوی باشد، خواه آخروی. به سهم و نصیب نیز رزق گفته می‌شود. غذایی که وارد شکم می‌شود را هم رزق می‌گویند [۲].

صاحب قاموس در تعریف رزق می‌گوید: «رزق عطائی است که از آن منتفع می‌شوند، خواه طعام باشد یا علم و یا غیر» [۷] در اصطلاح به هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق گویند. در واقع رزق موهبت و بخششی است از ناحیه خدای متعال به بندگانش، بدون اینکه استحقاق آن را داشته باشند. [۶]

روایی» نوشته مرتضی عمارلو و همکاران (۱۳۹۸) نقش کسب حلال را در پیشگیری از انحطاط خانواده با اتکا به گزاره‌های قرآنی و روایی بررسی می‌کند.

مقاله «بهره شیعیان هدایتگر و تلاش‌گر از روزی حلال» نوشته محمدتقی مصباح (۱۳۹۷) صفات و نشانه‌های پرهیزگاران و شیعیان واقعی در فرمایشات (ع) در خطبه همام را بررسی می‌کند.

تمایز این پژوهش از آثار مرتبط این است که سعی شده در آن نقش روزی حلال بر شاخصه‌های مؤثر در تقویت عزت نفس با استفاده از آیات و روایات، بررسی، تحلیل و تبیین شود.

۱) مفهوم شناسی

۱-۱) عزت نفس

عزت در اصل یک واژه عربی است که از منظر راغب اصفهانی؛ عزت، محکم و نفوذناپذیر معنی شده است. «ارض عزیزة» یعنی زمینی که آب در آن راه نیابد.

واژه عزت از نظر اصطلاحی و اجتماعی به معنای حالتی است که از شکست انسان پیشگیری می‌کند (حالت شکست‌ناپذیری) و مانع مغلوب شدن او می‌شود [۲]. عزتمندی، کرامت نفس و ادراک عظمت و اهمیت خود است و ذلت ضد آن است. عزت در لغت به معنای شدت و استحکام است [۳].

در قرآن کریم عزت به معنای شدت و قوت به کار رفته است «عزیز علیه ما عنتم» یعنی «شدیداً یغلب صبره». وقتی می‌گوییم: «عزّ الشیء یعزّه»، یعنی عزیز شد و کسی بر او نتوانست چیره شود [۴].

در فرهنگ امید؛ عزت نفس به معنای عزیز، گرامی و ارجمند شدن و نفس نیز به معنای جان، تن، شخص، انسان و حقیقت هر چیز، آمده است [۶].

در تعریف اصطلاحی واژه «حلال» با استناد به روایتی از رسول مکرم اسلام آورده شده است: آن چیزی است که خداوند در قرآن حلال کرده است (الحلال ما احل الله فی کتابه) و چیزی است که ممنوعیتی در آن نباشد [۱۲]. به طور خلاصه حلال را به این دلیل حلال گفته‌اند که کلمه حلّ در اصل، به معنای باز کردن گره است؛ همچنان که در مقابل آن، کلمه «عقد» به معنای گره و گره زدن و پای بستن است و حلال بودن چیزی برای انسان نوعی آزادی است [۶].

۲) اهمیت و جایگاه عزت‌نفس در معارف دینی

۲-۱) تبیین و تحلیل گزاره‌های قرآنی

«عزت‌نفس» در اسلام داشتن حالت مناعت طبع و احساس شرافت است. قرآن عزت را از آن خدا و پیامبر و امامان و مؤمنان می‌داند و برای عزت‌نفس به رعایت مؤلفه‌های تأثیرگذار از جمله کسب روزی حلال توصیه می‌کند. برای دستیابی به عزت‌نفس، انسان باید به خدا تکیه کند و بایدهای خدا را انجام دهد و نبایدهای او را ترک کند و از غیر خدا دوری جوید، زیرا عزت، مخصوص خداست. و در این مورد قرآن کریم می‌فرماید: «آیا کسانی که کافران را به جای مؤمنان دوست خود انتخاب می‌کنند، عزت و آبرو را نزد آنان می‌جویند، باینکه همه عزت از آن خداست^۳. در آیه دیگر قرآن به‌طور صریح عزت را اختصاصاً از آن خدا و رسولش و مؤمنان می‌داند. حقیقت عزت در نزد خداوند به معنای غالب و قاهر بودن است؛ زیرا غیر از خداوند همه موجودات ذاتاً فقیر و در نفس

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، در تبیین واژه «رزق» آورده است: کلمه «رزق» که معادل فارسی آن روزی است، یعنی هر چیزی که موجودی دیگر را در بقای حیات و زندگی‌اش کمک نماید و در صورتی که آن رزق ضمیمه آن موجود و یا به هر صورتی ملحق به آن شود، حیاتش ادامه می‌یابد؛ مانند غذایی که زندگی بشر و بقای او به‌وسیله آن ادامه پیدا می‌کند، به این صورت که غذا داخل بدن انسان شده و جزو بدن او می‌شود. همچنین مانند همسر که در ارضای غریزه جنسی آدمی، او را کمک نموده و مایه‌ی ادامه نسل او می‌شود. این‌گونه است هر چیزی که دخالتی در بقای موجودی داشته باشد رزق آن موجود شمرده می‌شود [۶]. بنابراین از مجموع تعاریفی که برای رزق آمده است روشن می‌شود که رزق همان روزی در فارسی است و بخشش پی‌درپی و دائمی خداوند به مخلوقات معنی می‌شود که از آن بهره مادی یا معنوی می‌برند.

۱-۳) حلال

واژه حلال از ریشه «حلل» در معنای آن نوشته‌اند: «حلّ الشیء یحلّه - حلا خلاف حرم فهو حلال» [۹] حلّ به معنای باز کردن است. «و احلل عقده من لسانی»؛ (گره از زبان من بازکن)^۴ لذا نویسنده قاموس در معنای آن می‌نویسد: «حلال آن است که از ممنوعیت باز شده است.» [۷] حمیری در تعریف موجر آن آورده است: «حلال ای غیر محرم.» [۱۰]. ابن اثیر نیز آن را به نقیضش تعریف کرده است و می‌نویسد: «الحلال ضد الحرام.» [۱۱]

از کوه محکم‌تر و پرصلابت‌تر است؛ چراکه کوه را ممکن است با کلنگ‌ها سوراخ کرد ولی هرگز چیزی از دین مؤمن کنده نمی‌شود» [۱۴]. رسول اکرم صلی‌الله علیه و آله و سلم از حفظ عزت‌نفس، به بی‌نیازی خود از غیر خدا تعبیر می‌کند و از ایشان نقل شده که فرمودند: لیس الغنی عن كثرة العروض، انما الغنی غنی النفس؛ بی‌نیازی به داشتن مال بسیار نیست، بی‌نیازی حقیقی بی‌نیازی نفس است. [۱۵]

برای شناخت جایگاه و اهمیت روزی حلال در اسلام و تأثیر آن در سرنوشت انسان می‌توان آن را از جملات تاریخی امام حسین علیه‌السلام در واقعه عاشورا نیز درک کرد. سخن معروف حضرت سیدالشهدا در روز عاشورا این بود که: «أَمَوْتُ أَوْلَىٰ مِنْ رُكُوبِ أَعَارِ؛ مرگ از متحمل شدن یک ننگ بالاتر است» [۱]. و همچنین سخن دیگر آن حضرت که بعد از واقعه عاشورا برای شیعیان به صورت یک شعار درآمد: «هَيْهَاتَ مِنَّا الذَّلِيلَةُ» است. [۱۶] همچنین از ایشان ذکر شده است: «مَوْتُ فِي عِزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ»؛ «مردن با عزت از زندگی با ذلت بهتر است». [۱] آنچه در حفظ عزت‌نفس مهم است اینکه انسان برای خودش احساس شخصیت کند که امام هادی (ع) می‌فرماید: «من هانت عليه نفسه فلا تأمن شره»؛ «کسی که نزد خودش احساس شخصیت نکند، از شر او ایمن مباش» [۱۷]. از دیگر مؤلفه‌های تأثیرگذار در حفظ عزت‌نفس، کسب روزی حلال است. امیرالمؤمنین در نهج‌البلاغه می‌فرماید: «لِيَكُنْ طَلَبُكَ لِلْمَعِيشَةِ فَوْقَ كَسْبِ الْمُضَيِّعِ تَرْفَعُ نَفْسَكَ عَنْ مَنْزِلَةِ الْوَاهِنِ الضَّعِيفِ»؛ «دنبال روزی باش ولی دنبال روزی بودن از حد کسانی که خود

خویش، ذلیل هستند و مالک هیچ‌چیزی برای خود نیستند، مگر آن‌که خداوند با رحمت خود به آنان ببخشد. و خداوند این را به مؤمنان بخشیده است و می‌فرماید: «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ» [۶]، این آیه عزت را پس از خدا و رسول اختصاصاً در انحصار مؤمنان می‌داند. شهید مطهری با توجه به این آیه می‌گوید: مؤمن باید بداند عزت اختصاصاً در انحصار مؤمنان است و اوست که باید عزیز باشد؛ عزت شایسته اوست و او شایسته عزت است. این یک نوع توجه دادن به نفس است. [۱۳]

خداوند با توجه به اهمیت عزت‌نفس در انسان‌ها، راه‌های دستیابی به آن را به‌طور صریح بیان می‌کند و در قرآن می‌فرماید: «مَنْ كَانَ يَرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ»؛ کسی که عزت می‌خواهد باید عزت را از خدا بخواهد زیرا تمام عزت از آن خداست و برای رسیدن به عزت‌نفس، خداوند دو عامل را در این آیه بیان می‌کند عامل اول حقایق پاک است چون عقاید و اندیشه‌های صحیح، انسان را به سوی خدا بالا می‌برد و همچنین عامل دوم؛ عمل شایسته است که انسان را به خدا نزدیک می‌کند.

۲-۲) تبیین و تحلیل روایات

انبیاء و اوصیاء الهی نیز بر اهمیت عزت‌نفس تأکید کرده‌اند و این فضیلت، نزد آنان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، به طوری که از انجام کارهایی که به عزت‌نفس ضربه می‌زند نهی کرده‌اند. چون خداوند خواسته است او عزیز و سربلند باشد و برای حفظ این عزت بکوشد. امام صادق (ع) می‌فرماید: «مؤمن عزیز است و ذلیل نخواهد بود. مؤمن،

را تزییع می‌کنند، بالاتر باشد. نفس خود را برتر بگیر از این‌که در مظهر افراد سست و ضعیف درآیی» [۱۸]

۳) روزی حلال و مؤلفه‌های تقویت عزت نفس

۳-۱) کسب حلال و تقویت دین

یکی از راه‌های تقویت دین، کسب روزی حلال است که در قرآن و روایات به این موضوع اشاره شده است و توفیق عمل صالح، در سایه‌ی تغذیه حلال و طیب است. در این باره خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الرَّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ»؛ «ای رسولان، از غذاهای پاکیزه (حلال) تناول کنید و به نیکوکاری و اعمال صالح پردازید که من به هر چه می‌کنید آگاهم.»؛ همچنین امام صادق (ع) به‌طور روشن، به ارتباط قوی کسب روزی و تقویت دین اشاره می‌کند و می‌فرماید: کسب روزی حلال را رها نکن که باعث تقویت دین‌داری تو می‌شود [۱۹].

بنابراین کسب روزی حلال در زندگی انسان دارای آثاری است که زمینه علم و حکمت را در قلب او ایجاد می‌کند. همچنان که علامه جعفری (ره) درباره تأثیر روزی حلال می‌فرماید: «لقمه حلال برای دل انسان، علم و حکمت و عشق و ظرافت ایجاد می‌کند و هنگامی که دیدی حسادت و جهل و غفلت تو روزافزون است بدان که نتیجه همان لقمه‌های حرامی است که خورده‌ای... لقمه حلال، عالی‌ترین پدیده‌ی ممکن را که برای انسان، ایجاد می‌کند. [۲۰] بنابراین انسان مؤمن با لقمه حلال که موجب حکمت و علم در قلب او می‌شود سعی می‌کند از جهل و غفلت، دوری کند و از چیزهایی که موجب خواری و ذلت

نفسش می‌شود پرهیز کند و پی به ارزش و کرامت خود ببرد و در حدیثی از امیر مؤمنان علیه‌السلام روایت شده که در شب معراج، پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله و سلم از پروردگارش پرسید: «ای پروردگار من کدامین اعمال برتر است؟ خداوند متعال فرمود: ای احمد، عبادت ده بخش است، نه بخش آن در طلب [روزی] حلال است. پس اگر آب و غذایت پاک شد، تو در حفظ و پناه من خواهی بود.» [۳۰] آنچه از این روایت برداشت می‌شود؛ تغذیه حلال و پاک در انسان مؤمن، باعث صیانت او از زشتی و پلیدی‌ها می‌شود و از طرفی لقمه حلال توفیق عمل صالح موجب می‌شود و انجام عمل صالح نیز سبب تقرب به خدا می‌شود و این موارد منجر به تقویت دین در مؤمن می‌شود و نفس مؤمن از پستی و خواری حفظ می‌شود، چون عزت همه از آن خداست و اوست که نفوس مؤمنین را عزیز می‌کند و بر اساس تعالیم دین اسلام سرچشمه اصلی عزت، خداوند است. همچنین خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: پس همه عزت‌ها از آن خداوند است. کسی که خواهان عزت است، عزت از آن خداست. ۷

۳-۲) کسب حلال و حفظ شخصیت فرد

از نظر آموزه‌های وحیانی اسلام، حفظ شخصیت و کرامت انسانی مهم‌ترین چیز در امنیت خرد و کلان اجتماع است. هر انسانی در جامعه از شخصیتی برخوردار است که باید از آن صیانت کند و آن عبارت است از آبرویی که قطره‌قطره جمع شده و نباید به‌سادگی از دست برود.

آبرو به معنای اعتبار، قدر، جاه، شرف، عرض و ناموس است [۱]. حقیقت آبرو و عرض، همان شخصیت انسانی است که خداوند آن را کرامت بخشیده و بر بسیاری از

موجودات هستی برتری داده است^۸ آبرو هرکسی همان شخصیتی است که انسان در طول زندگی برای خود می‌سازد و آن را کسب می‌کند. البته آبرو انسان محدود به شخصیت درونی و شاکله وجودی او نیست، بلکه هر آن چیزی که به این شخصیت و شخص مربوط است و در حقیقت شخصیت اجتماعی او را شکل می‌دهد، در حکم عرض و آبروی او است. امام صادق علیه‌السلام درباره حفظ عزت نفس به یکی از یارانش به کسب روزی حلال امر می‌کند و می‌فرماید: «يَا عَبْدَ اللَّهِ احْفَظْ عِرْكَ. قَالَ: وَمَا عِرِّي جَعَلْتُ فِدَاكَ؟ قَالَ: غَدُوكَ إِلَى سَوْفِكَ وَأَكْرَامِكَ نَفْسِكَ...»؛ ای بنده خدا عزت خویش را حفظ کن. راوی سؤال کرد عزتم چیست قربانت شوم؟ فرمود: صبح زود رفتن به بازار (کار و تلاش) و گرمی داشتن خود است» [۳۲].

همچنین امیرالمؤمنین (ع) در یکی از سخنرانی‌هایش به حفظ آبرو که باارزش‌ترین اعمال است، توصیه می‌کند و می‌فرماید: «بهترین کارها حفظ آبرو با مال است». بنابراین مالی که به شیوهی حلال به دست آمده باشد موجب حفظ آبرو می‌شود و شخصیت هر فرد بستگی به آبروی اوست که در عزت نفس تأثیر دارد [۱].

آبرو مؤمن همان شخصیت اوست و حفظ آن درگرو مال حلال است که سبب می‌شود که نفس مؤمن در مقابل دیگران خوار و ذلیل نشود و عزت نفس او حفظ شود.

۳-۳) کسب حلال و قناعت

در نظام اخلاقی اسلام، به قناعت یا عدم طمع در دنیا تشویق شده و ثمرات بزرگ و ارزشمندی برای آن بیان شده است. در قرآن کریم آمده است: «وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ

وَرِزْقٌ رِّبْكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ»؛ «و هرگز به متاع ناچیزی که به قومی از آنان (قومی کافر و جاهل) در جلوه حیات دنیای فانی برای امتحان داده‌ایم چشم آرزو مگشا و رزق خدایت بسیار بهتر و پاینده‌تر است»؛ امیرالمؤمنین (ع) درباره ارزش قناعت می‌فرماید: «توانگری را جستم و آن را جز در قناعت، نیافتم. قانع باشید تا توانگر شوید» [۱].

بنابراین قناعت نه تنها خود یک فضیلت اخلاقی است بلکه ارزش‌های اخلاقی فراوانی را در پی دارد و قناعت در زندگی سبب می‌شود، انسان مؤمن در مقابل خدا کرنش کند و در مقابل غیر از خدا، خویشتن‌داری و بزرگواری داشته باشد، در این باره امام رضا (ع) در پاسخ به کسی که از حقیقت قناعت از او می‌پرسد، به آثار قناعت اشاره می‌کند: قناعت، باعث خویشتن‌داری، بزرگواری و آسوده شدن از زحمت فزون‌خواهی و بندگی در برابر دنیاپرستان است. راه قناعت را جز دو کس، طی نمی‌کند: عبادت‌پیشه‌ای که خواهان مزد آخرت است یا بزرگواری که از مردمان فرومایه دوری می‌کند [۲۳]. قناعت ثروتی بزرگ است که امیرالمؤمنین (ع) در وصف آن می‌فرماید: «قناعت مالی است که تمام‌شدنی نیست» [۲۴].

وقتی که انسان قانع باشد در مقابل دیگران احساس خواری و نیاز نمی‌کند. بنابراین آیات و روایات زیادی مسئله تضمین روزی انسان به مقدار معین را صراحتاً بیان کرده‌اند و این که اگر انسان خود را به آب و آتش بزند بیشتر از مقداری که سهم او است به او نمی‌رسد. لذا اگر انسان، معرفت و اعتقاد به این مطلب پیدا کند، دیگر از حرص و طمع دست برداشته و روحیه قناعت در وجود او تقویت می‌شود و اکثر مشکلات افراد حریص و طمع‌کار، ناشی از

می‌کند [۲۵]. یا اینکه امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «من در زمین خودم تلاش می‌کنم و عرق می‌ریزم، در حالی که خدمتکارانم می‌توانند این کار را بکنند ولی با این کارم می‌خواهم خداوند متعال ببیند که من در پی روزی حلال هستم.»

پیامبر گرامی صلی‌الله علیه و آله و سلم - روزی و کسب حلال را جهاد قلمداد می‌کند و می‌فرماید: خداوند دوست دارد بنده‌اش را در تلاش برای طلب روزی حلال ببیند [۱]. از کنار سفره‌های حلال است که انسان‌های عزیز و شکست‌ناپذیر به پا می‌خیزند. حضرت امام حسین - علیه‌السلام - می‌فرماید: «سینه‌های پاکیزه و طیبی که ما از آن شیر نوشیده‌ایم ذلت را بر ما روا نمی‌دارد و روزی حلال است که انسان‌ها را در برابر سستی و شکست، استوار نگه می‌دارد و او را به انسانی شجاع و باشرف تبدیل می‌کند [۲۶]. انسان مؤمن برای به دست آوردن مال حلال به زحمت و مشقت می‌افتد و باید صبوری نماید و این صبوری در عزت‌نفس مؤمن تأثیرگذار است و مؤمن در مال حرام و مشکوک دست‌درازی نمی‌کند که زمینه خواری و ذلت نفس را برایش فراهم شود.

۳-۵) کسب حلال و تکریم انسان

در آموزه‌های اسلامی، تکریم کردن به یکدیگر سفارش شده است و یکی از راه‌های ارتباط با مردم و تکریم آن‌ها، انفاق است. انفاق در راه خدا موارد زیادی از بخشش‌های واجب و مستحب را پوشش می‌دهد و عبارت است از خمس، زکات، قرض، صدقه، بعضی از نذرها، هدیه، قربانی و... بدیهی است اگر دست انسان از مال و مواهب دنیوی خالی باشد، هرگز توفیق انفاق به مردم را نخواهد یافت، بنابراین می‌توان گفت در اغلب آیاتی که صیغه «أنفقوا»

نبود شناخت و اعتقاد به خزینه بی‌انتهای خداست که روزی به دست خدای کریم تقسیم می‌شود. امیر مؤمنان (ع) عزت و سربلندی انسان را نتیجه‌ی قناعت می‌داند [۲۴]. در نتیجه، صفت قناعت در مؤمن یک حالت نفسانی است که در اثر شناخت به خدا و معاد و انجام عمل صالح حاصل می‌شود و این معرفت از آثار لقمه حلال به وجود می‌آید.

۳-۴) کسب حلال و استقامت و بردباری

در ادیان الهی به‌ویژه اسلام کسب حلال اهمیت خاصی دارد و در آیات و روایات معصومین (ع)، مؤمنین به ارتزاق از راه حلال سفارش شده‌اند. بخشی از فقه اسلامی با عنوان مکاسب آمده است و این بدان معناست که روش درآمدی در اسلام می‌بایست بر اساس موازین و معیارهای خاص باشد و از روش‌های حرام و ممنوع نباشد و امروزه به دست آوردن مال حرام راحت است اما کسب مال حلال از نظر کمی و مصرف، محدود و درعین حال بسیار سخت و کمیاب است، همان‌گونه که امیر مؤمنان (ع) می‌فرماید: «ضَرْبَةُ السَّيْفِ عَلَى الْمُؤْمِنِ أَهْوَنُ مِنَ الدَّرْهِمِ مِنْ جِلَّةٍ» شمشیر زدن بر مؤمن آسان‌تر از به دست آوردن یک درهم از راه حلال است» و همچنین امام باقر علیه‌السلام می‌فرماید: «مَطْلَبُ الْحَلَالِ عَزِيزٌ» به دست آوردن مال حلال بسیار مشکل و کمیاب است. بنابراین دنبال درآمد حلال بودن موجب می‌شود مؤمن به‌سختی بیافتد و مشکلاتی را تحمل کند که پیامبر صلی‌الله علیه و آله در این‌باره می‌فرماید: «الشَّاحِصُ فِي طَلْبِ الرِّزْقِ الْحَلَالِ كَأَلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ «کسی که به خاطر خداوند در جستجوی روزی حلال از مکانی به مکان دیگر مسافرت می‌کند مانند رزمنده‌ای است که در راه خدا جهاد

مصادیق تکریم، انفاق در راه خداست که موجب ایمان و تقرب به خدا است و مؤمن زمانی می‌تواند انفاق کند که درآمد حلال کسب کرده باشد.

۶-۳) کسب حلال و ترک ابراز نیاز به دیگران

در آموزه‌های اسلامی، مؤمن از درخواست کمک مالی از مردم که موجب کاهش ارزش او می‌شود، نهی شده است. در کتاب الکافی مرحوم کلینی، بابی تحت عنوان «باب الاستغنا عن الناس» وجود دارد که حاوی روایاتی مرتبط با این موضوع است. امام صادق (ع) یکی از مؤلفه‌های عزت‌نفس برای مؤمن را بی‌نیازی از مردم عنوان می‌کنند. همچنین امام محمدباقر (ع) می‌فرماید: «نامیدی از مالی که در نزد مردم است، موجب عزت مؤمن در دینش می‌شود» [۲۷]

ترک ابراز نیاز به مردم، تأثیر خود را در تقویت احساس ارزشمندی در دو وجه خود را نشان می‌دهد: از یک سو، موجب حفظ آبرو نزد مردم می‌شود و مردم به او احترام می‌گذارند، از سوی دیگر، چون فرد از کسی التماس نکرده، احساس ارزشمندی و آزادی می‌کند. بنابراین مؤمن با تلاش و کوشش اقدام به جمع‌آوری مال حلال می‌نماید و با داشتن مال، درخواست کمک مالی از مردم نمی‌کند. فرد با درخواست کمک از مردم، نفس خودش را خوار کرده و به آبرویش لطمه وارد می‌کند. در نتیجه، داشتن مال حلال موجب بی‌نیازی از دیگران می‌شود و بی‌نیازی، باعث تقویت عزت‌نفس مؤمن می‌شود.

۷-۳) کسب حلال و زهد

زهد، یکی از صفات حسنه که در قلمرو زندگی هر فرد

(به شکل امری آن) استفاده شده، چه واجب و چه مستحب، باید کلمه «اکسبوا» را در تقدیر گرفت. همان‌گونه که می‌گوییم مقدمه واجب، واجب است، مقدمه انفاق هم کسب درآمد است یعنی کسب درآمد هم لازم و اجتناب‌ناپذیر است. آیا از هر درآمدی می‌توان انفاق کرد و یا اینکه مؤمن باید در انفاق؛ ضوابطی را رعایت کند؟ خداوند در قرآن، مؤمنین را به انفاق از مال حلال امر می‌کند و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ»^{۱۰} ای کسانی که ایمان آورده‌اید از اموال پاکیزه و حلالی که کسب کرده‌اید؛ انفاق کنید». در نتیجه، از سفارشات پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) به مؤمنین، تکریم مردم است و یکی از مصادیق تکریم مردم، انفاق است و انفاق از جمله؛ اطعام، هدیه، صدقه و ... است. انفاق در قرآن با واژه امری آمده است و به مؤمنین دستور می‌دهد از مال حلال انفاق کنند. به نظر می‌رسد چنین رفتاری در تقویت عزت‌نفس یعنی همان احساس ارزشمندی معنوی، مؤثر است. اینکه فرد با رعایت آداب معاشرت؛ انفاق در راه خدا که از مصادیق عمل صالح است، ارزش اکتسابی به دست می‌آورد و توجه به ارزشمندی عمل صالح موجب احساس ارزشمندی یا همان تقویت عزت‌نفس می‌شود. همچنین فرد با انفاق در راه خدا، به خاطر فضایل اخلاقی و رفتارهای خوبی که دارد، احساس ارزشمندی و تعالی معنوی می‌کند، چنین لذتی به خاطر حس کمال‌جویی است که خدا به‌طور فطری در انسان قرار داده است. برای نمونه، بیشتر مردم از انفاق و اکرام دیگران لذت می‌برند و احساس ارزشمندی معنوی می‌کنند. در نتیجه یکی از مؤلفه‌های تقویت عزت‌نفس؛ تکریم انسان‌ها است و از

آرامش و مسیر درست دور می‌شود. بنابراین درآمد حلال و ارتزاق از آن، موجب عمل صالح می‌شود، همچنان که خداوند در قرآن سوره مؤمنون آیه ۵۱ روزی حلال را مقدم بر عمل صالح بیان کرده است. از طرفی زهد؛ حالت نفسانی است که از مداومت و انجام عمل صالح در انسان مؤمن به وجود می‌آید و ملکه نفسانی می‌شود. در نتیجه یکی از مؤلفه‌های تقویت عزت‌نفس، زهد است، اینکه مؤمن در مقابل دنیاگرایی، زهد پیشه کند و صفت زهد با ایمان به خدا و تقوا به وجود می‌آید و ایمان به خدا و تقوا یکی از ثمرات لقمه حلال است.

۸-۳) کسب حلال و تلاش و کوشش

در آموزه‌های دین اسلام تلاش برای کسب روزی حلال، فضیلت و وظیفه عنوان شده و درباره اهمیت آن فراوان سخن گفته شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: دنبال کسب حلال رفتن به‌عنوان فریضه الهی بر عهده هر مسلمانی است. [۳۰] در روایتی دیگر رسول خدا(ص) کوشش برای کسب روزی خود و خانواده را همسنگ مجاهدت در راه خدا دانسته و می‌فرماید: «الكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ مِنْ حَلَالٍ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ «آن‌که خانواده خویش را از حلال روزی می‌دهد، مانند مجاهد در راه خدا است» [۳۱] کسی که برای تأمین و توسعه زندگی خود و خانواده‌اش می‌کوشد، مانند کسی است که در راه خداوند با دشمن جهاد می‌کند. یا آنکه در روایت دیگری رسول خدا(ص) می‌فرماید: «العبادة عشرة اجزائه ... في طلب الحلال» [۳۲] «عبادت ده جزء دارد و نه جزء آن در کسب روزی و مال حلال است. بر اساس این روایت، نه بخش عبادت به کسب روزی حلال اختصاص دارد و یک بخش آن به نماز، روزه و ...

است. زهد عبارت است از پشت کردن به دنیا، توجه به آخرت و بریدن و قطع‌نظر کردن از غیر خدا و روی‌آوری به اوست [۲۸]. زهد از مفاهیم اخلاقی و عرفانی است و در آموزه‌های دینی بسیار به آن سفارش شده است. امام صادق (ع) می‌فرماید: هر کس در دنیا، زهد پیشه کند، خداوند قلب او را کانون حکمت قرار می‌دهد و زبانش را بدان گویا می‌سازد و او را به عیوب دنیا، به درد و هم درمان بینا می‌گرداند و وی را با سلامت از دنیا به بهشت می‌برد [۲۹] در این حال دل بستگی به مال دنیا به عنوان مهم‌ترین تأمین‌کننده نیازهای مادی انسان و نیز زینت زندگی دنیا، امری طبیعی و غریزی و گرایش طبیعی است و تلاش برای تحصیل مال و ثروت امری مذموم و ناپسند بشمار نمی‌رود، بلکه از مصادیق تلاش و جهاد در راه خدا شمرده می‌شود، چراکه انسان مأموریت دارد تا با تلاش خویش، جهان مادی را آباد کند. پس گردآوری مال حلال و پاک، به‌عنوان یک مأموریت الهی مطرح است و اگر کسی از تلاش در این حوزه بازایستد، در انجام وظیفه الهی کوتاهی کرده است. اما مشکل آن است که این دل‌بستگی به شکل افراطی برخی را از حق دور می‌کند و آنان را به آزمندی گرفتار می‌کند و اجازه نمی‌دهد تا در مسیر آفرینش گام بردارند و به‌حق و عدالت زندگی خود را سامان دهند، بلکه روحیه تجاوزگری پیدا می‌کنند. لذا به‌جای کسب مال مشروع به راه‌های کسب مال از راه حرام کشیده می‌شوند. از جمله آثار مال حرام؛ دل‌بستگی به مال است. از این فراتر کسانی که گرفتار آزمندی و حرص مال هستند نه‌تنها این‌گونه رفتارها را در پیش می‌گیرند بلکه چنان دل‌بسته می‌شوند که دیگر خدا را فراموش کرده و از

حال طاعتی از طاعات خدا رسیده است که می‌کوشم خود و اهل‌و‌عیالم را از احتیاج به تو و امثال تو بازدارم. گفتم: راست گفتی، خدا مشمول رحمت خود قرار دهد، من خواستم موعظه‌ات کنم ولی تو موعظه‌ام کردی. پس بیکاری مردود است؛ از آن طرف حریص بودن در کار نیز مذموم است و از این‌رو فرمود: در تلاش برای روزی میان‌رو باشی. [۲۶]

بنابراین کسب روزی حلال، انگیزه‌ای برای تلاش و کوشش در زندگی مؤمن است و با توجه به سخنان معصومین (ع)، کسی که برای بی‌نیازی خود و خانواده‌اش از راه حلال، تلاش و کوشش می‌کند مجاهد در راه خداست چون درخواست و سربار بودن در آموزه‌های الهی مذموم است و باعث ذلت و خواری مؤمن می‌شود و خداوند دوست ندارد مؤمن خوار و ذلیل شود. بنابراین اکتساب روزی حلال نیاز به تلاش و مجاهدت دارد و مجاهدت برای بی‌نیازی سبب تقویت عزت‌نفس می‌شود و آنچه به تلاش و کوشش رنگ خدایی می‌دهد و جهاد فی سبیل الله به حساب می‌آید، کسب روزی حلال است که در نفس مؤمن تأثیرگذار است. لذا کسب حلال سبب می‌شود انسان مؤمن برای به دست آوردن آن، کار و تلاش نماید و کار و تلاش موجب بی‌نیازی مؤمن می‌شود و عزت‌نفس او تقویت می‌شود.

۹-۳) روزی حلال و اسوه‌های الهی

در آموزه‌های دینی و به‌ویژه در قرآن، خداوند به موضوع لقمه به‌طور روشن و صریح اشاره کرده است و می‌فرماید: فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ «ظاهر آیه بیانگر این است که انسان باید به لقمه که می‌خورد دقت نماید چون لقمه در

در روایات به تلاش برای کسب روزی، فراوان سفارش شده و تنبلی و سربار دیگران بودن بسیار نکوهش شده است و انسان با مطالعه این روایات، عزم و همتش برای کار و کوشش افزایش می‌یابد و بیشترین وقت خود را به کسب‌و‌کار و اندکی از وقتش را نیز برای عبادت، صلح‌رحم و ... اختصاص می‌دهد. دسته دیگری از روایات اگر به‌تنهایی و بدون در نظر گرفتن روایات دسته نخست ملاحظه شود این تصور را پدید می‌آورد که انسان نباید برای کسب روزی حلال تلاش کند و تحت هر شرایطی او به روزی‌ای که خداوند برایش مقدر کرده است، دست می‌یابد.

از سوی دیگر، اسلام «پرخوابی» «کم‌کاری» و «بیکاری» را بشدت محکوم کرده است و دستور می‌دهد که از دسترنج دیگران استفاده نکنید. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «خدا جوان بیکار [غیر جویای کار] را دشمن می‌دارد کسی که سنگینی زندگی خود را بر دوش مردم بیفکند، مشمول لعنت خدا و دوری از رحمتش می‌شود». تلاش و کوشش برای یافتن روزی حلال، عبادت است و بزرگان دین به آن افتخار می‌کردند و مؤمنان را به کسب روزی حلال برای امرارمعاش اهل‌و‌عیال خود تشویق می‌کردند و در این‌باره از محمد بن منکدر نقل شده است: «روزی امام محمدباقر (ع) را دیدم که وسط روز گرم تابستان از مزرعه‌ای که در خارج مدینه داشت، برمی‌گشت درحالی‌که عرق از سر و رویش می‌ریخت! پیش خودم گفتم بروم موعظه‌اش کنم که در این سن و سال این‌قدر دنبال کار دنیا نباشد. جلو رفتم و سلام کردم. گفتم: آقا اگر الآن مرگتان برسد در چه حالی خدا را ملاقات خواهید کرد؟ فرمود: اگر هم مرگ من برسد، در

مقام نصیحت به عثمان بن حنیف، استاندار بصره، خود را چنین توصیف می‌کند: آگاه باشید که امام شما از دنیای خود به دو جامه کهنه و از خوراک آن به دو قرص نان اکتفا کرده است، به خدا قسم از دنیایان زری بر هم نگذاشته‌ام و از غنیمت آن چیزی نیندوخته‌ام و برای تعویض کهنه لباسی که بر تن دارم، جامه دیگری مهیا نکرده‌ام، حال آنکه اگر می‌خواستم راه به غسل مصفا و مغز گندم و بافته ابریشم آسان می‌بردم. اما چه دور است که هوا بر من غالب آید و حرص مرا به‌گزینش غذاهای گوناگون وادارد (نهج البلاغه، نامه: ۴۵).

بنابراین مطالعه سیره و روش زندگی انبیاء و اوصیای الهی، نمونه بارز برای الگوبرداری بشر در کسب روزی حلال و حفظ عزت است. لذا انسان در زندگی الگوبرداری می‌کند و بهترین الگوی برای کسب روزی حلال انبیاء و اوصیای الهی هستند که خداوند در قرآن اشاره می‌کند.

نتایج پژوهش

در آموزه های دینی به کسب روزی حلال سفارش شده است و سعادت انسان درگرو روزی حلال است و همچنین خدا در قرآن و پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) در روایات به حفظ عزت نفس در مؤمن تأکید کرده‌اند و از اهمیت و جایگاهی ویژه برخوردار است و یکی از عوامل حفظ عزت نفس، روزی حلال است. نقش روزی حلال در مؤلفه‌های که سبب تقویت عزت نفس می‌شود تبیین شد که برآیند پژوهش را می‌توان در موارد ذیل تجمیع و خلاصه کرد:

۱. کسب حلال و تقویت دین: توفیق عمل صالح درگرو

سرنوشت انسان تأثیر بسزایی دارد که سعادت و شقاوت هر فرد درگرو لقمه‌ای است که از آن استفاده می‌کند، به‌طوری‌که خداوند در قرآن پیامبرانش را به خوردن لقمه حلال امر می‌کند و این دستور خداوند صرفاً مختص پیامبران نیست بلکه قرآن کتاب هدایت انسان‌هاست و در آن، بایدها و نبایدهای زندگی برای تمام بشر بیان شده است و خود انبیای الهی عامل به حلال خوردن و نماد پاکی هستند و خداوند برای انسان‌ها، پیامبران را الگو قرار داده است و سفارش به پیروی از آنان کرده، دراین‌باره؛ خداوند در قرآن می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^۲ قطعاً برایتان در رفتار رسول خدا(ص) سرمشق زندگی است، برای کسی که به خدا و روز واپسین امید (قلبی و عملی) دارد و خدا را بسیار یاد می‌کند». همچنین بخشی از آیات قرآن به داستان زندگی انبیاء اختصاص دارد، زیرا انسان‌ها بیشتر اعمال و رفتار خود را الگوبرداری می‌کنند، پس چه بهتر که الگوی انسان، افراد سالمی باشد که تبعیت از آن‌ها نه تنها ضرری ندارد بلکه برای دنیا و آخرت مفید است. در این زمینه بهترین الگوها در مسئله کسب روزی حلال، پیامبران و ائمه معصومین علیهم السلام هستند و دراین باره امام باقر علیه السلام می‌فرماید: اگر خواهان زیاده طلبی شدی زندگی رسول خدا صلی‌الله علیه و آله را یاد آور که، خوراکش نان جو بود و شیرینی‌اش خرما و سوختش شاخه نخل خرما، آن‌هم هرگاه که به دست می‌آمد [۳۲].

در سیره زندگی ائمه معصومین علیهم‌السلام از این نمونه‌ها فراوان وجود دارد؛ به‌عنوان مثال، امیر مؤمنان در

^{۱۲} - احزاب: ۲۱

و درخواست کند، در حدی که موجب خواری نفسش نشود.

۷. کسب حلال و زهد: روزی حلال باعث معرفت و شناخت می‌شود و نتیجه معرفت، زندگی زاهدانه است. زهد در عزت نفس مؤمن تأثیر بسزایی دارد.

۸. کسب حلال و کار و تلاش: کسب حلال سبب می‌شود، انسان مؤمن برای به دست آوردن آن کار و تلاش کند و کار و تلاش موجب بی‌نیازی مؤمن و حفظ عزت نفسش می‌شود.

۹. کسب حلال و اقتدا به اسوه‌های الهی: انسان در زندگی الگوبرداری می‌کند و بهترین الگوی برای کسب روزی حلال انبیاء و اوصیای الهی هستند که خداوند در قرآن اشاره می‌کند

تعارض منافع

نتایج حاصل از این مطالعه با منافع دیگر نویسندگان در تعارض نمی‌باشد.

کسب حلال است و انجام عمل صالح سبب تقویت دین و تقویت دین موجب عزت نفس می‌شود.

۲. کسب حلال و حفظ شخصیت: شخصیت مؤمن بستگی به آبرویش دارد و یکی از راه‌های حفظ آبرو کسب مال حلال است و لذا حفظ آبرو باعث حفظ و تقویت عزت نفس می‌شود.

۳. کسب حلال و قناعت: صفت قناعت حالتی نفسانی است که در اثر شناخت به خدا و معاد و انجام عمل صالح حاصل می‌شود و این معرفت از آثار لقمه حلال به وجود می‌آید.

۴. کسب حلال و استقامت و بردباری: مؤمن برای به دست آوردن حلال باید بردباری و مشکلات را تحمل کند و در مقابل لقمه حرام صبوری نماید، صبوری موجب تقویت عزت نفس می‌شود.

۵. کسب حلال و تکریم مردم: یکی از مصادیق تکریم مردم، انفاق در راه خداست و انفاق با داشتن درآمد و مال حلال است که موجب تقویت نفس می‌شود.

۶. کسب حلال و ترک ابراز نیاز به دیگران: کسب حلال سبب می‌شود مؤمن فقط در حد ضرورت از دیگران تقاضا

The effect of a halal livelihood on strengthening self-esteem

Morteza Ammarloo^{1*}

1- *Departeman of theology, majoring in jurisprudence and law, Islamic Azad University of Babol, Babol, Iran.*

Received: 12 May 2020

Acceptance: 14 September 2020

ABSTRACT

Self-esteem is an important and fundamental factor in the growth and prosperity of human beings that shape their personality and has a special place in Islam's perspective. Various factors have been mentioned in the Quran and hadiths to strengthen self-esteem. The purpose of this study, which is formed using the verses and hadiths of the Quran and the Ahl al-Bayt is to deal with the effects of a Halal livelihood on strengthening self-esteem. The research findings show that earning a Halal livelihood is not only for Islam. It is one of the important commands of God to all the prophets. Also, one of the important factors, which have a fundamental effect on strengthening self-esteem is Halal livelihood. According to the research findings, it is the duty of a religious person to follow religious orders. In the path of observing the Shari'a laws, including earning a Halal livelihood, the personality of every human being, which has self-esteem, is formed. It also promotes the growth of valuable components such as strengthening religiosity, virtue, contentment, patience, and.....

Keywords: Self-esteem, Halal livelihood, Reinforcement, Religion

*Correspondance to: Morteza Ammarloo, Email: aammar1389@gmail.com, Tel: +98 71 36281000

[view Journal](#)

<https://doi.org/10.30502/h.2021.231057.1021>

This paper is open access under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International](#) license

References

1. .MajlisiMB. Bahar Al AnvarDar Al- . Ahya Al-Tarath Al-Arabi ,Beirut. AH. [In Arabic] ١٤٤٠
2. Isfahani H. the words of the words of . the Qur'an. First Edition. Lebanon; Syria: Al-Dar Al- Dar Al-Alam - .Shamiya. ١٤١٢ AH.[In Arabic]
3. obaideZ M. Crown of the bride. Dar . al-Muktabah al-Hayah,Beirut. ١٤٢٢AH. [In Arabic]
4. Tarihi.FD. .Bahrain Complex.: Jafari Bookstore Publications .Tehran, .Bita.[In Arabic]
5. AmidH. advantage . arhang Persian . Amid. Publish the way of growth. .Bija. ١٣٨٩, [In Persian]
6. Tabatabai. Mohammed Hussain. Al-Mizan,: Qom Seminary Teachers Association and Qom Islamic Publications Office. Qom. ١٣٧٣, [In Persian]
7. GhorasheAA. Quran Dictionary. . Sixth edition. Islamic Books House ,Tehran. ١٤١٢AH [In Arabic]
8. Ibn Fars. A. Dictionary of languages. seminary,Beirut ١٤٢٠, AH. [In Arabic]
9. Fiumi.A . Al-Misbah Al-Munir in Gharib Al-Sharh Al-Kabir for Rafi'i. Dar Al-Razi Publications. Qom. [In Arabic] .١٣٨٣
10. HomaereN. The sun of sciences and . the medicine of the words of the Arabs from the words. Dar al-Fikr al-Maasir, Beirut. ١٤٢٠ AH.[In Arabic]
11. Ibn Athir Jazri. M. The end in the strange hadith and the effect. Ismaili .Press Institute; ,Qom. Bita[In Arabic]
12. Akbari. M . Halal and Haram. Fatian Publications, Qom . ١٣٨٩ [In Persian]
13. Motahari. M. Collection of works of Master Shahid Motahari. Sadra Publications, Tehran. ١٣٧٠[In Persian]
14. Makarem Shirazi. N. And a group of authors. Sample Interpretation.: Islamic Library; ١٣٨٧ .Tehran [In Persian]
15. .Naraghi. MJami al sa adat. Translated by Seyed Jalaluddin Mojtabavi, Hekmat Publications Tehran. ١٣٧٦, [In Arabic].
16. Kharazme M. Murder of Hussein. Anwar al-Huda, ١٤٢٣, Qom AH. [In Arabic]
17. harrani.H. advantage. Gift of minds: Seminary Teachers Association Publications,Qom. ١٤٠٤ AH [In Arabic]
18. Sheikh Mofid. Amalee. First Edition: Sheikh Mofid Congress,Qom. ١٤١٣ .AH[In Arabic]
19. Jafari.MTSharh Masnavi,: Institute . for Compiling and Publishing the Works of Allameh Mohammad Taghi Jafari, Qom. ١٣٩٤[In Persian]
20. Brugerd. H . Sources of Shiite jurisprudence. First Edition. Translators: Hosseinian Qomi. Mahdi Patience. Farhang Sabz - .Publications, Tehran. ١٤٢٩ AH
21. Moein. M. Farhang-e Farsi. Fourth edition: Adena Publishing, Tehran\ , .[In Persian]
22. Khansari. Muhammad . Sharh Gharr al-Hakam. fourth edition. University of Tehran Press, Tehran. ١٣٦٦, [In Persian]
23. Qomi, A. Qom Seminary Teachers Association: Islamic Publishing Institute,Qom.Bita. [In Arabic]
24. Ray shahri. M. The amount of wisdom. Second edition. Translated

- by Mohammad Reza Sheikhi.: Dar al-Hadith ,Qom. ۱۳۷۷,[In Persian]
25. Shaeiri. T. Comprehensive news. Razi Publications, Qom.Bita. [In Arabic]
  26. - Kolini, Abu Jafar (1407 AH), Muhammad Ibn Yaqub, Al-Kafi (Al - Islamiye), volume.8, Tehran: Dar al-Ketab al-Islamiye, fourth edition. In] .[Arabic
  27. Mostafavi. H. Investigation of the words of the Holy Qur'an,. The Book Center for Translation and Publishing, Tehran. 1402 BC . In Arabic]
  28. Hor Amoli MY. The means of the Shiites. A first. The Aal al-Bayt Foundation, peace be, Qom.upon them. 1409 AH. [In Arabic]
  29. Haithami. A. Complex appendages and the source of benefits. the publisher of the Jerusalem Office, Cairo. 1414AH. [In Arabic]
  30. Ibn Fahd Hali. M. Counted the caller and the success of the seeker. The Islamic Book House, Qom. 1407 AH. [In Arabic]
  31. My council. Muhammed Baqer, sailor lights. Arab Heritage Revival House,Beirut .1440 AH. [In Arabic]
  32. Nasr Esfahani. M . Religious ethics - .der Andisha Shiite.Nhaunde , Qom 1378.[In Persian]